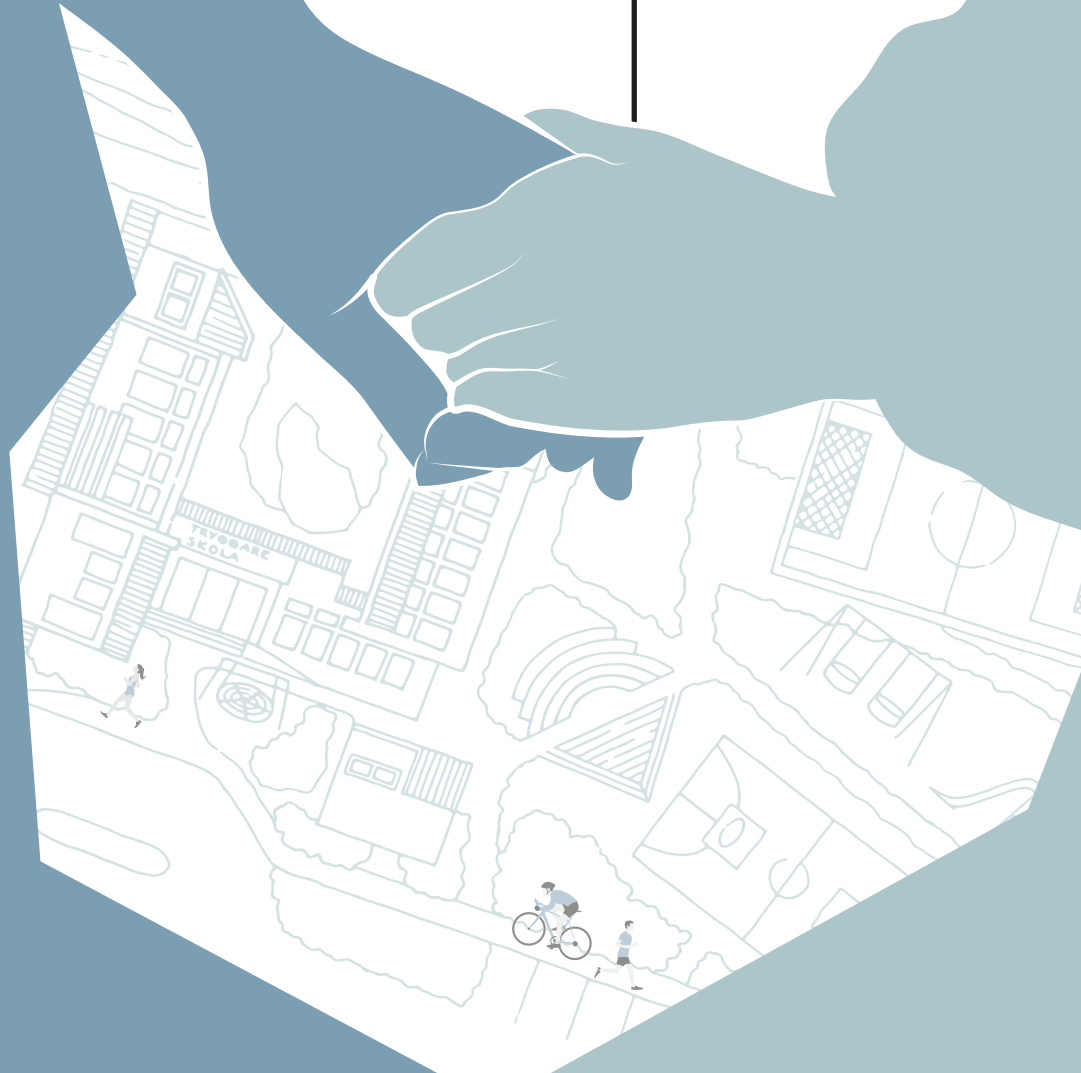
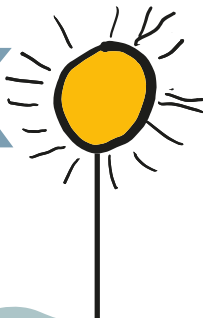

TRYGGHET I SKOLAN

Länsstyrelsen Stockholm

Regeringsgatan 66
111 39 Stockholm
Växel: 010-223 10 00
Hemsida: <https://www.lansstyrelsen.se/stockholm>

Stiftelsen Tryggare Sverige

Carl Gustaf Lindstedts gata 3
112 69 STOCKHOLM
Telefon: 08-29 20 00
E-post: info@tryggaresverige.org
Hemsida: www.tryggaresverige.org

Trygghet i skolan

© Stiftelsen Tryggare Sverige
Text: Marika Haug
Omslag: Katarina Uittenbogaard

Förord

Skolan är en av de vanligaste platserna där barn drabbas av brott. Många är också otrygga i skolan, framför allt i omklädningsrum och på toaletter. I januari år 2020 blev barnkonventionen lag. Den här skriften beskriver hur barnens rätt till en säker och trygg skola kan uppfyllas.

Bakgrunden till skriften är en kunskapsöversikt, Trygghet i skolan (2021), som tagits fram i ett samarbete mellan Länsstyrelsen Stockholm och Stiftelsen Tryggare Sverige. Kunskapsöversikten besvarar frågeställningar som hur skolan kan bli säkrare och tryggare, samt vilken betydelse den fysiska miljön har för uppkomsten av brott och otrygghet.

Skriften visar även hur innehållet i rapporten Trygghet i skolan kan användas i praktiken genom ett verktyg, Tryggare skola, som utvecklats i ett samarbete mellan Stiftelsen Tryggare Sverige och Länsstyrelsen Blekinge. Verktöget syftar till att ge en vägledning till hur huvudmän och skolor kan arbeta för att skapa säkra och trygga skolor, bland annat genom att samverka med andra aktörer.

Magnus Lindgren
Generalsekreterare
Stiftelsen Tryggare Sverige

Erik von Essen
Brottsförebyggande samordnare
Länsstyrelsen Stockholm

Skolan som brottsplats för barn och unga

Skolan är en institution som i princip alla invånare i Sverige någon gång har varit i kontakt med och där en stor del av uppväxten tillbringas. Dess viktiga roll i våra liv och för våra möjligheter kan därför inte underskattas. Samtidigt kan skolan vara en otrygg plats med våld, hot och kränkningar. De konsekvenser detta har för de drabbade och för samhället kan vara betydande. En relevant fråga är därför vad som kan göras för att öka säkerheten och tryggheten i skolan. Det kommer du få veta mer om i den här kortskriften.

Elevers utsatthet för brott

Det finns olika sätt att kartlägga elevers utsatthet i skolan. Vanligt är undersökningar där eleven själv får svara på frågor om utsattheten för brott samt rädslan för brott. På nationell nivå visar sådana undersökningar att skolan är en av de vanligaste brottsplatserna för niondeklassare i Sverige¹. Det varierar för olika brottstyper men vad gäller t.ex. lindrig misshandel är skolan den vanligaste brottsplatsen för både flickor och pojkar.

”Alltså vi har vårt gäng med tjejkompisar och vi skyddar liksom varandra. Om man är ensam är det nog rätt jobbigt att gå på den här skolan.” -14-årig flicka

Elevers trygghet i skolan

Skolenkäten genomförs två gånger per år av Skolinspektionen och riktar sig till elever i årskurs fem, nio och år 2 på gymnasiet². Sammantaget visar den att elever i årskurs nio är mest otrygga i skolan. Resultaten visar även att andelen niondeklassare som känner sig otrygga i skolan har ökat över tid, från 10 procent år 2014 till 16 procent våren 2020³.

Säkerhet definieras som den faktiska risken att utsättas för brott och ordningsstörningar medan trygghet definieras som individens upplevelse av risken⁴.

48 %

Knappt hälften av 15-åringarna i Sverige har utsatts för brott de senaste tolv månaderna¹. Skolan är en av de vanligaste brottsplatserna.

9 & 6 %

Så många flickor respektive pojkar har undvikit skolan en hel dag på grund av rädslan att utsättas för brott¹.

Elever i svenska skolor är inte säkrare jämfört med de nordiska grannländerna⁵.

Konsekvenser av elevers utsatthet⁶

Undvikande beteenden

Ökad psykisk ohälsa

Sömnpromblem

Försämrad
inlärningsförmåga

Ökad risk för skolattacker

Minskad trygghet

Ökad säkerhet och trygghet i skolan

Det finns många olika sätt att benämna det som händer i skolor runt om i Sverige. Penning, mobbning, kränkningar och brott är exempel på ord som används för att beskriva den verklighet som är vardag för alldeles för många barn. Det finns flera fördelar med att fokusera på specifika brottstyper i det förebyggande arbetet. Nämligen att brottspreventiva strategier och åtgärder kan användas i det förebyggande arbetet, att utsatta elever inte riskerar att konstrueras som ”mobboffer” samt att det förebyggande arbetet i skolan kan få högre status när de faktiska handlingarna benämns, som olaga hot, misshandel, etc.

Stärkta rättigheter

Sedan 1970-talet har det skett en ständig utveckling där elevers rättigheter stärkts genom lagstiftning, och senast i januari 2020 blev barnkonventionen lag i Sverige. Det är nu tydligt att det är samhällets ansvar att skydda elever från att utsättas för brott i skolan. Huvudmannen för skolan har det yttersta ansvaret för att elevernas rättigheter tillgodoses. För en kommunal skola är huvudmannen politikerna i kommunen. För en friskola är huvudmannen styrelsen.

Lagstadgade krav som stärker elevers rättigheter

3	Barnets bästa ska beaktas vid alla beslut som rör barnet	Barnkonventionen	Skolmiljön ska präglas av trygghet och studiero	Skollagen
12	Barn har rätt att komma till tals i alla frågor som rör dem		Eleverna ska vara delaktiga i utformningen av ordningsregler	
19	Barn ska skyddas mot alla former av fysiskt och psykiskt våld		Inom varje skola ska det bedrivas ett målinriktat arbete för att motverka kränkande behandling	
33	Barn ska skyddas mot narkotika			

~ 5 kap. 3 § ~
~ 5 kap. 5 § ~
~ 6 kap. 6 § ~

Ett situationellt perspektiv i säkerhet- och trygghetsarbetet

Ett sätt att arbeta förebyggande är genom så kallad social prevention. Det handlar till exempel om tidiga insatser riktade till barn för att på så sätt göra individen mindre motiverad att begå brott. Ett annat sätt att arbeta är genom så kallad situationell brottsprevention. Då är fokus på åtgärder som påverkar möjligheterna till att begå brott, exempelvis genom den fysiska utformningen av skollokaler. Den som vill öka säkerheten och tryggheten behöver då analysera situationen för brott eller otrygghet och på det viset förebygga att en liknande situation kan inträffa igen.

Den fysiska och sociala miljön

Det finns också vissa sociala insatser att använda som verktyg inom den situationella brottspreventionen. Verktygslådan CPTED, Crime Prevention Through Environmental Design, visar på vikten av att analysera sambandet mellan den fysiska och sociala miljön i en specifik kontext. Skillnaden gentemot klassisk social brottsprevention är att åtgärderna inom CPTED är mer specifika, vilket går hand i hand med den situationella brottspreventionen. Efter att en lägesbild på skolan identifierats kan det då innebära att det genomförs riktade insatser som till exempel handlar om att arbeta för gemensamma förhållningssätt på skolan, främja positiva normer, att stärka personalen i deras förmåga att agera om någon betar sig på ett negativt sätt eller insatser i den fysiska miljön¹⁰.

Relationen mellan säkerhet och trygghet

Något som är viktigt att ha med sig är att insatser som syftar till att öka säkerheten i skolan ibland innehåller en annan verktygslåda än insatser som syftar till att öka tryggheten. Vid prioriteringen av insatser är det viktigt att utgå från att det är sunt att vara otrygg på en osäker plats. I en skola där det finns en hög risk att eleverna utsätts för brott bör säkerheten prioriteras snarare än tryggheten. I skolor där risken för att eleverna ska utsättas för brott är låg, men eleverna ändå är otrygga, är det viktigt att prioritera trygghetsarbetet.

På nästa sida får du reda på hur arbetet kan genomföras i praktiken.

33 %

Genom relativt enkla situationella brottspreventiva åtgärder minskade det fysiska våldet med drygt en tredjedel i en skola i Nacka kommun. I en annan skola i kommunen minskade våldet med 26 procent⁷.

CPTED

Forskning indikerar att skolor som arbetar utifrån principerna i CPTED är säkrare, tryggare och har lägre skolfrånvaro än andra skolor⁸.

Skolor med tydliga ordningsregler, där personalen konsekvent upprätthåller reglerna och dessutom involverar eleverna i utformningen, har inte lika höga nivåer av brott och ordningsstörningar som andra skolor⁹.

Verktyget Tryggare Skola

Tryggare Skola¹¹ syftar till att systematisera skolors säkerhets- och trygghetsarbete genom tydliga och grundliga lägesbilder. Lägesbilden tas fram genom att olika roller/ personer involveras i arbetet. Verktyget utgör därmed en grund som olika aktörer kan samverka kring och analysera såväl fysiska som sociala orsaker till brott och otrygghet. Målet är att skolor ska vara säkra och trygga platser för de som vistas och verkar där.

Alla kan påverka!

En viktig utgångspunkt för Tryggare Skola är att säkerhets- och trygghetsarbetet behöver ske i samverkan. Skolan ska inte vara ensam i det förebyggande arbetet. En rektor kommer exempelvis inte kunna jobba med den fysiska miljön om inte fastighetsägaren är med på tåget. Genom Tryggare Skola får samtliga involverade aktörer en god lokal kännedom om vad just de kan bidra med i säkerhets- och trygghetsarbetet. Att även elever bjuds in i samverkansprocessen bidrar dessutom till ett viktigt kunskapsutbyte och stärker den demokratiska processen ytterligare.

”Trygghetsanalysen har hjälpt oss genom att sätta fokus på mjuka och hårda värden i skolan. Metoden handlar om att ta ett helhetsgrepp kring trygghetsfrågorna i skolan.”-Rektor Jenny Nordström (Norrtälje kommun)

Hur fungerar det?

Arbetsmetoden i Tryggare Skola har utvärderats av Länsstyrelsen Blekinge¹². Utvärderingen visar att arbetet har bidragit till ett tydligt och strukturerat arbetssätt för att jobba med trygghet och säkerhet i skolmiljön. Arbetssättets olika delar har fungerat bra och fått positiv feedback ifrån intervjurespondenterna i de fem skolor som tagit del av metoden i Blekinge.

Den systematiska arbetsprocessen kan delas in i följande moment:

1. Definiera begrepp
2. Kartlägg situation
3. Identifiera orsaker
4. Definiera och implementera åtgärder
5. Utvärdera och följ upp

7,6/10

Så högt betygsattes metodiken i Tryggare Skola av de som medverkade i en processutvärdering som genomfördes om arbetet i Blekinge¹².

Det är enkelt att komma igång i **din skola!**

Tryggare Skola består av fem olika moment. Varje moment kan genomföras av skilda aktörer, och för vissa moment lämpar sig olika roller bättre och sämre. Ni är alltså inte beroende av att en person ska kunna avsätta mycket tid till arbetet! Det är istället en arbetsgrupp, ledd av en samordnare, som formas kring projektet, där även aktörer som kan hjälpa skolan att genomföra åtgärder bör ingå.

Elevernas medinflytande - en viktig komponent

Barnkonventionen och skollagen tydliggör att barn ska involveras och få möjlighet att uttrycka sig i alla frågor som berör dem. En viktig utgångspunkt för Tryggare Skola är därför att elever ska komma till tals i processen, vilket bland annat sker genom en elevdialog. Dessutom inkluderas elevrepresentanter i arbetsgruppen.

Strategisk inramning

Som stöd i arbetet med att identifiera åtgärder finns en strategisk inramning i rapporten Trygghet i skolan⁵. Där förtydligas hur den fysiska miljön kan påverka säkerheten och tryggheten för elever i skolan, samt vilka inriktningar som bör rama in arbetet med den sociala miljön.

Målet: En skola för alla

Genom att systematisera säkerhets- och trygghetsarbetet i skolan kan vi skapa en skola som barn kan gå till utan att ha ont i magen på morgonen. En skola som stärker demokratiska värden och främjar barns nyfikenhet och lust till lärande. En skola där barn och vuxna ser varandra och själva blir sedda. En skola som välkomnar. En skola för alla.

EXEMPEL

I Tralalaskolan är rektor Sofia bekymrad. Resultatet från skolans trygghetsmätning visar att allt fler elever uppger att de är otrygga i skolan, men Sofia vet inte vad de underliggande problemen handlar om. Vid ett tillfälle har polisen också ryckt ut till skolan på grund av ett slagsmål mellan elever. Sofia upplever till stor del att hon lämnats ensam till att hantera en situation där flera resurser inom kommunen hade kunnat hjälpa till. Hon kontaktar därför kommunens brottsförebyggande samordnare Harald och ber om hjälp. Harald inleder då ett arbete enligt processen i Tryggare Skola.

Arbetet resulterar i att vissa fokusområden identifieras. Här är två exempel på det och vilka insatser arbetsgruppen väljer att genomföra.

Under dialogen med elever är det ett toalettutrymme som lyfts fram. Toaletterna har ett förrum vilket gör att det inte finns någon insyn i vad som händer där. På toaletten finns mycket klotter och elever har berättat att man undviker att gå dit. Det finns även rykten om att vissa elever säljer narkotika i förrummet. Handlingsplanen som arbetsgruppen tar fram innehåller därför en plan för att bygga om och öppna upp toalettutrymmet så att ytan blir mer överblickbar för vuxna. Arbetet kompletteras med ett drogpreventivt program.

Ett annat fokusområde som identifieras är skåphallen där slagsmålet mellan elever skedde. Under kartläggningen visar det sig att skåphallen är väldigt trång och att det ofta uppstår friktion mellan elever. Flickorna på skolan uppger även att de kan bli utsatta för sexuella ofredanden där. Skåpen i hallen sänks och vinklas om så att det är enkelt att se vad som händer. Dessutom ändras personalens schemaläggning så att skolpersonalen har möjlighet att följa med elever till skåphallen när lektionen tagit slut. Arbetet kompletteras med ett program mot mäns våld mot kvinnor.

Referenser

¹ Brottsförebyggande rådet (2018b). Skolundersökningen om brott 2017. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

² Skolverkets statistiksök: <https://www.skolverket.se/skolutveckling/statistik/sok-rapporter-och-beslut-fran-skolin-spektionen?sok=SokSE>

³ Skolinspektionen (2014). Årsanalys av Skolenkäten 2014. Stockholm: Skolinspektionen. Tillgänglig: <https://www.skolinspektionen.se/sv/Beslut-och-rapporter/Publikationer/Statistikrapport/Skolenkaten/Arsanalysav-Skolenkaten2014/>

⁴ Stiftelsen Tryggare Sverige (2018). Trygghet i samhället. Stockholm: Jure.

⁵ OECD (2019), PISA 2018 Results (Volume III): What School Life Means for Students' Lives, PISA, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/acd78851-en>.

⁶ Stiftelsen Tryggare Sverige (2021). Trygghet i skolan. Stockholm: Jure.

⁷ Brottsförebyggande rådet (2012). Att förebygga brott och problembeteenden i skolan. Presentation och analys av tre lokala projekt. Stockholm: Brottsförebyggande rådet (BRÅ)

⁸ Lamoreaux, D. J., & Sulkowski, M. L. (2019). Crime prevention through environmental design (CPTED) in schools: Students perceptions of safety and psychological comfort.

⁹ Cook, P. J., Gottfredson, D. C. & Na, C. (2010). School Crime Control and Prevention. 2010 by The University of Chicago.

¹⁰ https://www.safegrowth.org/uploads/4/8/5/5/48559983/saville_cleveland-2nd_generation_cpted.pdf

¹¹ [https://www.lansstyrelsen.se/download/18.3247b37e175c8614edb-2d9a/1605692156508/Tryggare%20Skola%20version%201%202020%20\(002\).pdf](https://www.lansstyrelsen.se/download/18.3247b37e175c8614edb-2d9a/1605692156508/Tryggare%20Skola%20version%201%202020%20(002).pdf)

¹² <https://www.lansstyrelsen.se/download/18.3b68ed3d177d806751d15009/1615538925936/Uppf%C3%B6ljning%20Tryggare%20Skola%202019.pdf>

**Hur kan vi öka
säkerheten
och tryggheten
i skolan?**

**DET FÅR DU SVAR
PÅ I DEN HÄR
KORTSKRIFTEN!**

**Länsstyrelsen
Stockholm**

TRYGGARE SVERIGE